

Allt på sin plats?

Recension av Anders Björnsson & Björn Rombach (red.),
Lägga döden till rätta. Hur död administreras i vårt samhälle
(Santérus förlag, Stockholm 2022)

MATS SVEGFORS

Anders Björnsson och Björn Rombach har redigerat en antologi om hur döden administreras i vårt samhälle. Eller redigerat? De har sammanställt och delförfattat boken. Några mer påtagliga spår av redigering finns inte. Ofrånkomligen ställer man sig frågan som recensent om man är utsatt för en facklitteraturens camera obscura när man läser *Lägga döden till rätta*.

Men texter skapas ju inte bara av författarna utan också av läsarna. Och sällan har jag läst en bok som lämnar så mycket åt läsarna. Det är som att lägga ett stort pussel utan att ha någon ledning i bilden på den kartong i vilken alla pusselbitarna låg. Och när sista biten är hoppasad med de andra bitarna inser man att det inte blev någon bild. Det blev ett antal bilder som spretar i stället för att hänga ihop. Och man anar att just det var meningen. Just därigenom blir boken synnerligen stimulerande.

Jag läser bokens olika bidrag i mitt hus i Bergslagen, i Karmansbo som är ett av de gamla och en gång större brukena i den västmanländska delen av Järnbäraland.

Här spretade det inte. När smedjan var igång i Karmansbo hängde allt ihop. Så var det från tidigt 1600-tal fram till 1957 när lancashirehärdarna slutligen stängdes ned. Människor levde sina liv i ett allt omfattande samhälle. Medvetandet om omvärlden var starkt. Utan efterfrågan från andra delar av Sverige och av Europa fanns inte avsättning för brukets örnstämplade produkter. Så omvärlden var närvarande. Men människorna

var likväl närvarande i ett mycket väl avgränsat lokalsamhälle, från födseln och dopet i Heds kyrka till död och jordfästning på kyrkogården i Hed.

Allt handlade om att medverka, mer eller mindre direkt, till järnframställningen. Det gällde den gamle, respekterade och högt ansedde smeden. Men det gällde också den unga ogifta kvinnan som tillsammans med sina medsystrar svarade för mjölkningen av korna på det mycket stora lantbruk som var en del av brukssamhället.

Järnet var ”den stora berättelsen”. Och även om kyrkan låg en bit bort från smedjan hängde likväl Gud och järnet ihop. Gud hade givit människorna deras plats i samhället. Katekesen förkunnade att överheten skulle respekteras. Vid riksdagarna i Stockholm kunde nog prästerstånd och adel tävla om makt och inflytande. Men i Karmansbo höll de samman, brukspatron och den fattige stackare som satts som präst i detta magra pastorat. Det var maktindelning på ett alldeles speciellt sätt; brukspatron och präst delade makten. Utan de ekonomiska värden som bruket skapade ingen försörjning varken för församling eller kyrka. Utan kyrkans välsignelse ingen disciplin bland smedhalvor och drängar.

Smedjan stängdes. Och socialdemokratin ”nya brukssamhälle” stötte på patrull. Konsum konkurrerades ut av ICA. De allmännyttiga hyresbostäderna ratades av smedernas välutbildade barnbarn som bosatte sig i egnahem.

Visst finns Fonus alltjämt. Men det som så alldeles utomordentligt väl belyses i bidragen till *Lägga döden till rätta* är att Fonus är undantaget, dessutom ett undantag som bara representerar en delberättelse. Folkrorelsesveriges förlängning in i döden samsas i det ”dödsindustriella komplexet” (Sven Horts lysande begrepp) med en livskraftig privat dödshantering. I övrigt har det moderna Bruket fragmenterats. Den nya stora berättelsen är tömd på sitt existentiella innehåll. Med en lika enkel som slående formulering säger Oskar Svärd att när det verkligen gäller finns inte tid för eftertanke och mänsklig hänsyn i administrationen av döden. Det är ”rationalitet, planering och saklighet” som gäller. Just detta blir den nya stora berättelsen.

I flera av bidragen till antologin prövas om inte ”hållbarhet” är en väg till att återskapa en stor berättelse. Kerstin Bartholdsson redovisar

ett antal miljövänliga tekniker för att hantera vår sista resa. En av dessa är promession eller frystorkning:

kroppen förbereds för naturlig förmultning, ej förruttning som vid jordbegravning. Stoftet av den döde spolats med flytande kväve och fryses ned till 196 grader. Därefter utsätts kroppen för vibrationer och skakas sönder till ett pulver. Detta pulver frystorkas så att all vätska försvinner; därefter avskiljs metaller. Stoftsresterna läggs i en biologiskt nedbrytbar behållare som kan gravsättas på en önskad plats. Gravsättning kan ske strax under jordytan och pulvret bryts ner och tas upp i naturens kretslopp. Ett halvår senare återstår ingenting.

Två moderater (!) väckte för ett tiotal år sedan förslag om att promession skulle tillåtas i Sverige. Det behöver knappast sägas att frågan dessförinnan hade utretts av en statlig utredning. Om man som jag leder en statlig utredning, och som därför dagligen vistas på åttonde våningen i Garnisonen på Karlavägen i Stockholm, är upplysningen rätt överflödigt att promession har utretts. I den 450 meter långa korridoren (en av Europas längsta) där min utredning håller till utreds allt.

Ett alternativ till promession är resomation. Kroppen, den döda kroppen är det väl bäst att tillägga, läggs i en tryckkokare med vatten och kaliumhydroxid. Det hela hettas upp till mellan 150 och 170 grader. Av naturliga skäl är det inte mycket kvar av den käre bortgångne efter detta, eller efter denna ”sista spa-behandling” som Kerstin Bartholdsson beskriver det med en term hämtad från tidigare forskning.

Man skulle kunna tänka sig att bilden av hur döden administreras spretar därför att det just handlar om döden. Men eftersom det är ett antal av landets ledande förvaltningsforskare som skrivit är det väl närmast oundvikligt att läsa boken metaforiskt. Ty administrationen av livet spretar minst lika mycket som administrationen av döden. Den som till äventyrs är lite marxist, lite liberal, lite socialdemokrat, lite kristen eller lite grön har nog en hyfsat klar uppfattning om hur saker borde hänga ihop och på vad sätt de inte hänger ihop. Men det besynnerliga är att de inte hänger ihop och att de heller inte gör det på något sätt som i sig hänger ihop. (Läs gärna meningen sakta en gång till!)

Björn Rombach ger, tillsammans med Rolf Solli, en viktig förklaring till att saker inte hänger ihop och att de inte gör det på ett sammanhängande sätt. Herbert Simon fick Nobelpriset i ekonomi bland annat därför

att han ifrågasatte Frederick Winslow Taylors och Henri Fayols teser om den vetenskapliga administrationen. Med en ousäktlig förenkling från min sida: Herbert Simon menade att man fick ta hänsyn till det man visste eller kunde veta och nöja sig med det. Men Rombach och Solli skriver att det blir aningen besvärligt när Simons ”administrativa beteende” tillämpas på sådant, exempelvis döden, som ingen egentligen vet något om.

Har man som jag ägnat sitt liv åt journalistik och offentligt utredande vet man att Rombachs och Sollis invändning mot Simon faller platt till marken. Om journalister blott skulle skriva om det som de har någon kunskap om skulle det inte bli många artiklar skrivna. Detsamma gäller statligt utredande. Mina korridorsskolleger på åttonde våningen i Garnisonen vet nog en hel del om hur det förhöll sig med saker och ting för ett antal år sedan. Men framtiden för betalningarna i Sverige eller bytesmarknaden för hyresrätter – det vill säga det som utredandet handlar om – är i stort sett lika okänd som vari livet efter döden består.

Vi tror att vi vet nästan allt. Men vi vet knappast något. Politik och samhällsadministration liknar såtillvida administrationen av döden att det mest handlar om besvärjelser.

Boken *Lägga döden till rätta* emanerar ur ett forskningsprojekt vid Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet där Björn Rombach är professor och mångårig prefekt. Anders Björnsson har från tid till annan varit knuten till samma institution. Det finns hopp om svensk universitetsforskning när en bok som denna kan publiceras. Det finns fortfarande mycken kunskap att systematisera.

ANNONS

GUSTAV MÖLLER

EN LEGENDARISK SOCIALPOLITIKER

PER GUNNAR EDEBALK

ARKIV FÖRLAG, 150 sidor

»LÄS MER OM BOKEN PÅ WWW.ARKIV.NU«

Moderna klassiker

Johan Asplund

Människan som samhällsvarelse

Arkiv förlag

Människan som samhällsvarelse gavs ursprungligen ut 1983 (med titeln *Tid, rum, individ och kollektiv* då Asplunds förstaval var upptaget) men är fortfarande lika aktuell och angelägen. Johan Asplund tar sig här an den för alla sociologer centrala frågan om ämnets egenart och grund: Hur kan vi förstå förhållandet mellan individ och samhälle?

422 sidor

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«